

Tuğrul Bey'in Mutasavvıflarla İlişkileri

Mustafa Akkuş¹ İzzetullah Zeki²

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Konya, Türkiye, akkus75@hotmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

² Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Burdur, Türkiye, izzetullahzeki@yahoo.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmiş

Geliş: 01.05.2020

Kabul: 05.06.2020

Yayın: 29.06.2020

Anahtar Kelimeler:

Tuğrul Bey,
Mutasavvıflar,
Selçuklular.

XI. yüzyılın ortalarında Horasan merkezli güçlü ve büyük bir devletin temellerini atarak İslam'ın sancaktarlığını yapmaya başlayan Selçuklular, kendilerinden önce bölgede Ehl-i Sünnet çizgisinde siyaset yapan muktedir Sultan Gazneli Mahmud'u kendilerine örnek almışlardır. Sünnî İslam âlemini temsil eden Abbâsîlerle yakın temas halinde olup Fâtımî-İsmâîlî davetine karşı halkın manevi önderleri sayılan mutasavvıfları desteklemiş, toplumu huzur ve sükûnete davet eden tasavvufun yayılmasını sağlamışlardır. Bu konuda ilk adımı bizzat Büyük Selçukluların kurucu sultanı Tuğrul Bey'in attığı görülmektedir. Gün geçtikçe Gaznelilere karşı üstünlük elde eden Tuğrul Bey ve Çağrı Bey daha Dandanakan Zaferini kazanmadan önce birtakım erenleri ziyaret ederek hayır dualarını almışlardır. Bu doğrultuda ilk olarak Tuğrul ve Çağrı Beyler, Horasan'ın Meyhene bölgesinde ikamet eden dönemin en nüfuzlu mutasavvıflarından olan Ebu Said Ebu'l-Hayr'ı ziyaret ederek elini öpmüş, kurulacak devletleri için dua ve destek talebinde bulunmuş, Ebu Said Ebu'l-Hayr da Tuğrul ve Çağrı Beylere Horasan ve Irak'ın kendilerine bağışlandığını müjdelemiştir.

Mutasavvıfların maddi ve manevi destekleriyle Horasan'ı hâkimiyeti altına alan Tuğrul Bey, daha sonra İran'ın en ücra köşelerine kadar hâkimiyetini taşımak üzere en büyük şehirlerinden olan Hemedân'a doğru yola çıkmıştır. Bölgenin manevi liderleri sayılan ünlü mutasavvıf ve şairler Baba Tâhir-i Uryân, Baba Cafer ve Şeyh Hamşad'ı ziyaret edip her birinin elini öperek hayır duasını almıştır. Tuğrul Bey'e "Ey Türk" diyerek hitap eden Baba Tâhir-i Uryân, ona nasihatlerde bulunarak iktidar ve hâkimiyeti temsil eden ve idari tasarrufun kendisine verildiğine işaret eden sembolik hediyeler takdim etmiştir. Tuğrul Bey de erenlerin bu manevi destek ve dualarıyla Horasan, İran ve Irak bölgesini tamamen fethederek Bağdat'ı Şîî tahakkümü ve Fâtımî tehdidinden kurtarmıştır. İhsan, ikram, sevgi ve hürmetle ulema, üdeba arîfân zümresinin ve genel olarak İslam âleminin gönlüne taht kuran Tuğrul Bey, gayret ve çabaları ve mutasavvıfların destek ve dualarıyla çok kısa sürede bölgeye hâkim olarak adına hutbe okutup sikke bastırmıştır. Tuğrul Bey'in riyaset ve himayesinde kurulan medrese, hanikah, tekke ve zaviyelerde ilim, irfan ve mefkûreleriyle geleceği aydınlatacak birçok âlim ve ârif yetişmiş, bunlar da düşünceleriyle Selçuklu Devletine yön vermişlerdir.

Tuğrul Bey's Relationships with Sufis

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 01.05.2020

Accepted: 05.06.2020

Published: 29.06.2020

Keywords:

Tughril Bey,
Sufis,
Seljuks

The Seljuks, which were dubbed as the sanjak of Islam by laying the foundations of a strong and enormous state from the 11th century onward in Khorasan, took up the model of Sultan Mahmud, who was able to set the politics in the region in accordance with Ahl al-Sunnah before them. They were in close contact with the Abbasids, representing the Sunni Islamic world, and supported the Sufis which invited society to peace and tranquility and were regarded as the spiritual leaders of the people against the invitation of Fatimid-Isma'ilis and ensured the spread of Sufism. It was observed that the first step in this matter was taken by the founding sultan of the Great Seljuks, Tughril Bey. Tughril Bey and Chaghri Bey, who gained superiority against the Gaznavids day by day, visited some of the saints before the battle of the Dandanakan and welcomed their prayers. Accordingly, Tughril Bey and Chaghri Bey visited the great Sufis of the era who lived in Meyhene region of Khorasan, kissed Abu Said Abu'l-Khayr's hands and asked for prayer and support for the states to be established. Tughril and Chaghri Bey were later told by Abu Said Abu'l-Khayr that Khorasan and Iraq were donated to the brothers.

Tughril Bey, who captured the spiritual Khorasan through the spiritual support of the Sufis, set out further towards Hemedân, which is one of the biggest cities of Iran. He visited Baba Tâhir-i Uryân, Baba Jafar and ShaikhHamshad which were famous Sufi and poets, and considered the spiritual leaders of the region. He kissed their hand and welcomed a prayer. Baba Tâhir-i Uryân, who appealed to Tughril Bey as a Turk, presented him gifttaans he had worshipped in favor of the latter for years. With these spiritual support and prayers of those who have settled, Tughril Bey saved the Baghdad from the Fatimid threat by completely conquering the region of Iran and Iraq. Tughril Bey, who was great, welcomed by the scholars, and arifs of the Islamic world with gratitude, love, and respect conducted a sermon and proceeded coins in his name. Many scholars were formatted in the institutions established by Caghri Bey and these people of knowledge educated at the medrese, hanikah, tekke and zaviyes of him later shaped and influenced the Seljuks via their thoughts.

Atıf/Citation: Akkuş, M. ve Zeki, İ. (2020). Tuğrul Bey'in mutasavvıflarla ilişkileri, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(1), 29-42.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Tasavvuf, XI. yüzyılda mezhep çatışmalarının şiddet kazandığı bir dönemde insanları şiddetten uzak hoşgörü ve mütevizliliğe davet eden önemli bir disiplin haline gelmiştir. Genellikle Türkler, İslam'ın güler yüzü olarak da tabir edilen tasavvufi zümrelerin telkiniyle İslam'ı kabul etmişlerdir. Tasavvuf'un temel ilkesi hoşgörü ve mütevizliliği benimseyen Selçuklular, Fâtımîlerin Şî-İsmâîlî davetine karşı Ehl-i Sünnete dayalı bir politika izleyerek geri planda toplumu ayakta tutan temel dinamiklerden olan mutasavvıflarla iyi münasebetler kurmaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda Tuğrul Bey ve Çağrı Bey, Horasan bölgesindeki nüfuzlu mutasavvıfları yakinen ziyaret ederek hayır onların dualarını almışlardır. Bu çerçevede Tuğrul Bey, Hemedân'daki üç meşhur mutasavvıf Baba Tâhir-i Uryân, Baba Cafer Ebherî ve Şeyh Hamşâd'ı ziyaret ederek el öpüp nasihat almıştır. Yine Tuğrul Bey, kardeşi Çağrı Bey ile Horasan Meyhene'deki meşhur mutasavvıf Ebu Said Ebü'l-Hayr'ı ziyaret edip elini öpüp duasını istemişlerdir. Ardından Şeyh Ebu Said de Horasan ve Irak'ı Tuğrul Bey ve kardeşine bağışladığını dile getirmiştir (Köymen, 1976: 21; Purgârî ve Murteza, 2010: 29-48) Selçukluların kuruluş aşamasındaki bu gelişmeler göz önünde bulundurularak Tuğrul Bey'in mutasavvıflarla ilişkileri gözden geçirilmiş, Farsça, Türkçe ve Arapça araştırmalarda böyle bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu eksikliğin giderilmesi ve konunun önemine binaen Selçukluların kurucu sultanı Tuğrul Bey'in Horasan erenleriyle münasebetlerinin kaleme alınması elzem görülmüştür.

Tuğrul Bey'in Dini Kişiliği

Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk kurucu sultanı es-Sultânü'l-muazzam Şâhânşâh Rüknuddîn Ebû Tâlib Tuğrul Bey Muhammed b. Mîkâil b. Selçuk'un 385/995 yılında Seyhun boylarındaki Cend şehrinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Babası Mîkâil, gayr-ı müslim Türklere karşı yapılan bir seferde şehit düştüğü için Tuğrul ile ağabeyi Çağrı'yı dedeleri Selçuk Bey, İslam ahlakı ve terbiyesi ile yetiştirmiştir (Sümer, 2012: 344-346). Hanefî ve Ehl-i Sünnet akaidi üzerine yetiştirilen Tuğrul Bey, 1035 yılında Nesâ'da muhtariyeti kazanan, 1038'de Serâhs ile kuruluşunu gerçekleştiren, 23 Mayıs 1040/9 Ramazan 431 tarihinde Gaznelilere karşı kazanılan Dandanakan zaferiyle de Horasan'da bağımsızlığını ilan eden Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk Sultanı olarak tahta çıkmıştır. Hemen ardından elde ettikleri zaferi mümtaz elçi Ebu İshak Fukâî ile Abbâsî Halifesi Kâim Biemrillah'a bildirmiştir. Elçiyle gönderdiği mektupta kendisini, Yabgu ve Çağrı'yı halifenin mevalisi olarak tanıtmıştır (Cüzcânî, 1962: 248; Turan, 1969: 66). Abbâsî Halifesi de gönderdiği elçisi Hibbetullah b. Muhammed el-Memûnî ile Irak ve Kûhistan'ın menşurunu Tuğrul Bey'e göndermiştir. (Şebânkâreyî, 1984: 100; Râvendî, 1954: 106; Turan, 1969: 106).

Halifenin elçisi üç yıl Selçukluların başkentinde kalmış (Râvendî, 1954: 106), 447/1055 yılında Irak'ın Şia'nın tahakkümünden kurtarılmasıyla beraber halifenin davetiyle çokça hediyelerle Bağdat'a giden Tuğrul Bey, halife tarafından büyük bir hürmetle karşılanarak, adına hutbe okunup sikke bastırılmıştır. Halifenin adının ardından hutbelerde namı geçen Büveyhî Hükümdarı el-Melikü'r-Rahîm Sultanü'd-Devle b. Bahaü'd-Devle'nin adı hutbelere kaldırılarak, Tuğrul Bey tarafından tutuklanıp Taberek Kalesine hapsedilmiştir. Tuğrul Bey ise yaklaşık iki yıl Bağdat'ta kaldıktan sonra 449/1057 yılında Rey'e dönmüştür. Tuğrul Bey'in Bağdat'tan ayrılmasından kısa bir süre sonra Büveyhîlere bağlı Türk asıllı Arslan el-Besâsîrî, Fâtımîlerin de desteğiyle Bağdat'ı tekrar zapt ederek halifeyi tutuklamış, burada Fatımî Halifesi el-Mustansır Billâh adına hutbe okutup sikke bastırmıştır. Halife Kaim Biemrillâh Tuğrul Bey'den yardım istemiş, ancak bu esnada Tuğrul Bey ana bir kardeşi İbrahim Yınal isyanıyla meşgul olduğundan halifenin talebini bir süre yerine getirememiştir (Şebânkâreyî, 1984: 100; Nîşâburî, 1953: 18).

Halifenin yardım mektubunu alan Tuğrul Bey'in dönemin kaynaklarının tabiriyle ciğerleri yanmış, derhal veziri Amîdü'l-Mülk Kündürî'ye mektubun çaresine bakılacağına dair kısa bir cevap yazmasını istemiştir. Tuğrul Bey'in tam istediği şekilde mektubu hazırlayan vezir zarfın üzerine: "Onlara geri dön. Karşı koyamayacakları bir ordu ile gelir, onları yurtlarından hor ve aşağılanmış olarak çıkarırım" (Neml27/37) ayetini yazarak sultana takdim etmiştir. Yazılan ayeti çok iyi anlama ve yorumlama kabiliyetine sahip olan Tuğrul Bey, vezirin faziletini kavrayarak ona altın üzengi ve eyerli bir deve hediye etmiştir. Bu esnada Mahariş adlı bir Arap Emirinin elinde gözaltında tutulan halifenin kendi el yazısıyla "Allah aşkına yetiş ey emir! Müslümanlara yetiş ki! Zındık ve karmâtiler Müslümanlara öfkelenerek şiarlarını yaymaya başladılar" şeklinde ifadeler içeren bir mektup Tuğrul Bey'in eline geçmiştir. İsyanı bastırarak İbrahim Yınal'ı öldüren Tuğrul Bey, Zilhicce 451/Ocak 1060 tarihinde yerleri titreten ordusuyla Musul'a girerek ve Arslan el-Besâsiri'yi yakalayarak başını Halifeye göndermiş, Halifeyi de gözaltına tutulduğu yerden kurtararak Bağdat'a getirtmiştir. Dönemin kaynakları onların Bağdat'ta buluşmalarını anlatırken Tuğrul Bey'in birkaç adım Halifenin atının ardından yayan yürüdüğünü, Halifenin "Ey Rükneddin bin" dediğini ve bundan böyle sultanın lakabının "Rüknüddeve"den "Rüknüddin"e dönüştüğünü, Bağdat minberlerinde Tuğrul Bey'in adına hutbe okunup sikke bastırıldığını zikretmişlerdir (Nişâburî, 1953: 18; Şebânkâreyî, 1984: 101). Ayrıca Tuğrul Bey'in şan ve şöhretinin çok yükseldiği ve halifenin kızına talip olduğunu aktarmışlardır (Nişâburî, 1953: 20; Şebânkâreyî, 1984: II, 101; Râvendî, 1954: 108; Turan, 1969: 101).

Râvendî, Tuğrul Bey'in bu isteğinin halifenin çok hoşuna gitmediğini, fakat danışmanlarının Tuğrul Bey'le arasının bozulmaması gerektiği tavsiyesine uyarak kızı Seyyide Hatun'un Tuğrul Bey'le evlendirilmesine razı olduğunu rivayet etmektedir (Râvendî, 1954: 100). Bağdat kadısı dört yüz gümüş dirhem ve bir miskal altın mehir belirterek nikâhı kıymıştır.¹ Bu esnada Tebriz'de bulunan Tuğrul Bey, zifafa girmek üzere Rey'e yönelmiş, henüz Rey'e ulaşmadan hastalanarak Ramazan 455/Eylül 1063 tarihinde yetmiş yaşında vefat etmiştir (Turan, 1969: 102). Halifenin kızı Seyyide Hatun da aynı tarihte Bağdat'a gönderilmiştir (Nişâburî, 1953: 21; Şebânkâreyî, 1984: II, 101).

Tuğrul Bey, kaynaklarda kan dökmekten hoşlanmayan, merhametli, asil, hoş davranışlı, kusur ve hataları bağışlayan, sabırlı, kibirden uzak, cömert, dürüst ve dindar bir hükümdar olarak zikredilmektedir (Sümer, 2012: 345). O, şerî ve örfî kaide ve kurallara vakıf bir sultandı. Âlimleri seven ve destekleyen bir sultan olan Tuğrul Bey, adaletli davranmayı adet haline getirmişti. Ülkesindeki yargı işlerini Dâdbey olarak bilinen Emir-i Dâd'a teslim etmişti. Aldığı kararları mutlaka ulemanın gözetim ve kontrolünden geçirirdi (Köymen, 1976: 134). Tuğrul Bey'in âlim, arif ve şairlere karşı duyduğu saygı, onlara verdiği değer tarih kitaplarında defalarca vurgulanmıştır. Onun mütevazılığı ve dindar kişiliğinin anlaşılması için ona atfedilen: "Kedime bir köşk yapıp da yanında bir cami inşa etmezsem Allah'tan utanırım" sözü dindar kişiliğini kâfi derecede tanımlamaktadır (Turan 1969: 102). Samimi bir Müslüman olan Tuğrul Bey, beş vakit namazını cemaatle kılmaya çalışırdı. Fermanlarının başına kendi el yazısıyla Allah bana yeter anlamına "el-Hasbiyellâh" ifadesini yazardı. Vefat edeceği sırada kendine: "Benim durumum bir koyuna benzer. Yününü kırpma için ayakları bağlandığı zaman boynunun kesileceğini zanneder ve ıstırap çeker; serbest bırakılınca

¹ Tuğrul Bey'in halifenin kızıyla evlenmesi konusunda hanımı Altuncan Hatun'un istekli ve ısrarcı olduğu rivayet edilir. Kaynaklarda mü'min bir kadın olarak bahsedilen Altuncan Hâtun 1060 yılında Cürcan'da rahatsızlanmış, hastalığı süresince büyük bir üzüntü içerisinde yanında bulunan eşi Tuğrul Bey'e yüce bir düşünce ve gayenin ürünü olan şu son sözleri ve isteğini söylemiştir: "Halifenin kızı ile evlenmek için ne gerekiyorsa yap. Böylece hem bu dünya hem de ahiret saadetine ulaşırsın" Altuncan Hâtun'un bu isteğinin altında yatan büyük bir mefkûrenin olduğu şüphesizdir. O bu evlilik ile İslam'ın iki büyük toplumu ve devletini bütünleştirmeyi hedeflemiştir. Onun, Selçuklu hanedanını peygamberimizin mübarek Ehl-i Beyti ile akrabalık bağları ile birleştirerek bir kutsiyet kazandırma çabası, Halifelik ve hükümdarlık gücünü tek bir ailede toplamayı ve İslam Devleti'ni tekrar güçlü dönemlerine ulaştırma gibi yüce bir gayeyi düşündüğü görülmektedir. Nitekim Altuncan Hâtun, sahip olduğu bütün servetini bu evliliğin gerçekleşmesi durumunda halifenin kızı ve Tuğrul Bey'in müstakbel eşi Seyyide Hanım'a verilmesini vasiyet etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kitapçı, 1994: 14-42.

sevinir; sonra kesilmek için bağlanır; yünü kırılmak için bağlandığını zanneder, sükûnet bulur, fakat boynu kesilir. Yakalandığım bu hastalık, boynu kesilmek üzere bağlanan koyunun durumuna benzer” diyerek mütevazılığını ve ahirete inanmışlığını dile getirmektedir (Köymen, 1976: 140).

Ulemâya daima hürmet ve tazimde bulunmaktan geri durmayan Tuğrul Bey, onların sert uyarıları ve eleştirilerine karşı daima sükûnet ve ihtimamla karşılık vermiştir. 429/1038 yılında Gazneli Mesud'un hâkimiyetindeki Nişâbur'a girdiği sırada huzuruna gelen Nişâbur baş kadısı Kadı Sâid'i ayakta karşılamış ve tahtının yanına bir koltuk koyarak oturtmuştur. Kadı Sâid, Tuğrul Bey'e: *“Padişahın ömrü uzun olsun. Bu oturduğun koltuk Sultan Mesud'un tahtıdır. Akıllı ol! Allah'tan kork! Mazlumları iyi dinle! Ben bunları söylemeye ve senin hakkını vermeye geldim. Yoksa ben dersle meşgulüm”* diyerek endişelerini dile getirmiştir. Buna karşın Tuğrul Bey: *“Senin gelmeden rahatsız olmam. Buyurduklarını yaparım. Nasihatlerini benden eksik etme”* diyerek saygılı davranmış, Hanefi baş kadısı olan Kadı Sâid'e hürmet ve tazimde bulunarak halkın korku ve endişelerini giderip huzurla evlerine dönmelerini sağlamıştır (Beyhakî, 1940: II, 674).

Nizamülmülk'ün ifadesiyle *“Tuğrul Bey, sofrası açık cömert bir sultandı. İnsanlara türlü türlü yemekler yedirmekle meşhurdu. Herhangi bir toplantı veya ava çıktığı zaman yirmi deve yükü yiyecek götürür, yanındakilerle beraber sahrada yedi. Çöldeki yemek zenginliğini gören Türk emirler şaşkınlıkla izlerlerdi. Bu özellik tüm Türkistan hanlarına özgüydü”* (Nizâmülmülk, 1968: 170). Tuğrul Bey, Ehl-i Sünnet mensubu sıkı bir Hanefi'ydi. Nizâmülmülk'ün tabiriyle *“Sultan Mahmud, Sultan Mesud, Tuğrul Bey ve Sultan Alparslan döneminde hiçbir dinsiz, Hıristiyan veya Râfîzî çöle bile çıkamazdı. Veya bir Türk'ün önünden geçemezdi. Zaten Horasan emirlerinin hemen hepsi saf ve berrak Hanefî ve Şâfiydiler. Irak bet mezheplerine (Bâtînlere) asla izin verilmezdi. Onlar Türkleri geçerek Müslümanlara eziyet edemezlerdi. Divana memur olarak girenlerin mutlaka Ehl-i Sünnet Hanefî veya Şâfiî olmaları şarttı”* (Nizâmülmülk, 1968: 215).

Tuğrul Bey'in hedefi İslam âleminin birliğini koruyarak Ehl-i Sünnet düşüncesini hâkim kılmaktı. Nitekim Abbâsî Halifesi Kâim Biemrillah'a gönderdiği mektupta: *“Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hizmetle şeref kazanmak, takdis edilmek ve bizzat hacca giderek yolları açmak, asileri tenkil eylemek ve Mısır-Suriye şaşkınlıklarını (Şiî Fâtımîler) savaşıarak...”* (Turan, 1969: 98) cümlelerini dile getirmesi Ehl-i Sünneti hâkim kılma amacı ve siyasetini göstermektedir. Nitekim 447/1055 yılında Bağdat'a girdiğinde İslam âlemini temsil eden Abbâsî Halifesi tarafından saygın bir şekilde Türkçe terennümlerle karşılanmıştır (Turan, 1969: 98). İkinci Bağdat seferinde (451/1060) Fâtımîlerin izlerini Bağdat'tan silip süpüren Tuğrul Bey, İslam halifesini izzet ve itibarını yeniden kazandırarak hilafetin başına getirmiş, doğu ve batını sultanı lakabıyla İslam âleminin gönlüne taht kurmuştur (Turan, 1969: 100).

Tuğrul Bey'in Mutasavvıflarla İlişkileri

Selçuklular, İslâm dünyasının liderliğini üstlenmeden önce İslâm dünyasında siyasi, mezhebî ve fikrî parçalanmışlığın yanında, tasavvufî sahada da bütünlükten uzak, İslâm akaidinin dışına çıkmış sûfilik anlayışları yaygınlaşmıştı. Fâtımîlerin, Şiî-İsmâilî akidesini yayma çabasıyla yürüttükleri ve Sünnî dünyayı yok etmeyi amaçlayan siyasi ve fikrî faaliyetlerin yanına bu heteredoks sûfilik hareketleri de katılmıştı. Şiî kaynaklı fikirlerden etkilenen bazı sûfiler, islâm'ın bâtinî yorumlarına yönelmişler, dinin zâhirî emirlerini kâle almayan, onların geçersizliğini kabul eden noktalara kadar varan yorumlarla insanların kafalarını karıştırmaya yol açmışlardı. Şiî kaynaklı düşüncelerden etkilenenlerin yanında, Hint düşüncesinden etkilenen bazı gruplar da hulûl vb. düşüncelere itibar etmeye başlamışlardı. İslam için tehlikeli olan bu fikrî cereyanların çürütülmesi ancak inancında samimi ve bilgi sahibi âlimler ve ariflerin siyasi güç tarafından da desteklenmesiyle başarılabilirdi (Ocak, 2002: 120).

Bu amaçla 431/1040 yılından itibaren İslam âleminin sancaktarlığı ve liderliğini üstlenen Selçuklular, Ehl-i Sünnet çizgisine bağlı kalarak kitap ve sünnete dayalı bir dini siyasetle Fâtımîlerin yaymaya çalıştıkları, toplumu tehdit eden bâtinî cereyanlara karşı mücadele etmeyi temel ilke haline getirmişlerdir. Bu dönemde mutasavvıflar yaygın olan mezhep çatışmalarına son vermiş, huzur ve istikrara davet eden âlim, arif ve zahitleri koruma altına alarak himaye etmiş, ihsan ve ikramda bulunmuş ve böylece Sünnî İslâm çizgisinde bir tasavvuf anlayışının gelişip yayılmasına katkı sağlamışlardır (Râvendî, 1984: 99). Dindarlık, sadakat, vefakârlık ve samimiyet gibi vasıflarıyla meşhur olan Tuğrul Bey, mutasavvıflara ilgi göstermiş, hankah, medrese, ribat, tekke ve zaviyelerinde ziyaret ederek hayır dualarını almıştır. Onun, Selçuklu Devleti'nin kurulma sürecinde ve sonrasında defalarca mutasavvıflarla görüştüğü görülmektedir. Tuğrul Bey'in Dandanakan Zaferi öncesi Horasan'da ziyaret ederek duasını aldığı büyük mutasavvıflardan biri Ebu Said Ebu'l-Hayr'dır (Purgârî ve Hüseyinî, 2010: 31). Ebu Said Ebu'l-Hayr'la Dandanakan öncesi Horasan'ın Meyhene bölgesinde görüşmüş olma ihtimali kuvvetli olmakla beraber, bu görüşmenin Dandanakan Zaferi sonrası gerçekleştiğini öne sürenlerin de bulunması, Tuğrul Bey'in bölge halkı üzerinde çok etkisi olan bu meşhur mutasavvıfla birçok kez görüştüğünü göstermektedir (Purgârî ve Hüseyinî, 2010: 31; Nuzderî, 2000: 212).

Tuğrul Bey'in Dandanakan Zaferi sonrası görüştüğü, ilk defa Râvendî'nin aktardığı mutasavvıflardan biri de ilim, irfan ve zühdüyle döneme damgasını vuran Baba Tâhir-i Uryân'dır (Ravendî, 1984: 99). Nakledildiğine göre; Tuğrul Bey, 447/1055 yılında Hemedân'a gittiğinde şöhret yapmış olan üç şeyh Baba Tâhir-i Uryân, Baba Cafer Ebherî ve Şeyh Hamşâd'ı ziyaret ederek onların nasihatlerini dinlemiştir (Ravendî, 1984: 99; Ocak, 2009: 375-377; Yazıcı, 1991: 370-371). Rivayetlerini Râvendî'ye dayandıran muasır İranlı araştırmacılar Salih Purgârî ve Seyid Murteza Hüseyinî de Tuğrul Bey'in 447/1055 yılında Hemedân'a giderek bahsi geçen mutasavvıflarla görüştüğünü ifade etmektedirler (Purgârî ve Hüseyinî, 2010: 31). Özetle Râvendî'nin naklettiği konu sıralamasına göre Tuğrul Bey'in Baba Tâhir-i Uryân, Baba Cafer ve Şeyh Hamşâd'la daha önceki dönemde değil de, sultan olduktan sonra görüştüğü anlaşılmaktadır (Râvendî, 1984: 100). Muhtemelen birçok kez görüştüğü Ebu Said Ebu'l-Hayr ile görüşmelerinin ilkinin ise bağımsızlığını ilan etmeden önce yani Dandanakan savaşı öncesinde vuku bulduğu kesinlik kazanmaktadır.

Tuğrul Bey'in birçok mutasavvıfı dergâhında ziyaret etmesinin yanı sıra onları kendi mekânında ağırlamaktan, meclisindeki ilmi münazaralarına katılmalarından ve sohbetlerinden istifade etmekten de zevk aldığı bilinmektedir. Onun dönemi sadece sûfilere değil, ulemaya da büyük değer verilen bir zamandır. Nitekim Mutezilî âlim Ali b. Hasan es-Sandalî (ö. 1091) Sultan Tuğrul Bey'le birlikte Bağdat'a gelmiş, sonra Nîşâbur'a dönerek burada vaazlar vermişti. Bu âlimin Tuğrul Bey'den sonra kendisini saraya davet eden Selçuklu Sultanına: *"Meliklerin hayırlısı, ulemanın ayağına gidendir; ulemanın şerlisi de meliklerin ayağına gidendir. Böyle olmak istemediğim için gelmedim"* şeklindeki cevabı, bu dönem âlimlerinin düşünce dünyası ve bakış açısını göstermesi bakımından örnek olmuştur. (Ocak, 2002: 123-124). Ayrıca bu rivayet başta Tuğrul Bey olmak üzere Selçuklu sultanlarının saraylarını daima âlim ve ariflere açık tuttuğunu, birçok âlimin ve mutasavvıfın onları ziyaret ettiğinin de göstergesidir.

Ebu Sâid Ebu'l-Hayr

Büyük Selçuklu döneminin en önemli ve büyük mutasavvıflarından biri olan Ebû Saïd Fazlullah b. Ebu'l-Hayr el-Meyhenî, 1 Muharrem 357/7 Aralık 967 tarihinde Serâhs ile Ebiverd bölgelerinin arasında kalan Meyhene bölgesinde dünyaya gelmiştir (Nefisî, 1956: 2). Dönemin büyük tasavvuf üstatlarından Ebu'l-Kâsım Bişr-i Yâsîn'den şiir ve edebiyat dersi almış, daha sonra fıkıh ve tefsir öğrenmek üzere Serâhs'a Ebû Ali Zâhir b. Ahmed'in yanına gitmiştir. Ardından dönemin

meşhur mutasavvıflarından Lokmân-ı Serahsî ile tanışmış, o da Ebû Nasr es-Serrâc'ın talebelerinden olan Şeyh Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hasan es-Serahsî ile tanıştırmıştır (Yazıcı, 1994: 220).

Ebu'l-Hayr, daha sonra Merv bölgesine giderek büyük Şâfiî fakihleri Ebû Abdullah Hazrî ve Ebû Bekir Kaffâl'dan ilim öğrenmiştir. Ardından Serâhs bölgesine giderek tasavvuf erleriyle tanışmış, Nîşâbur'a giderek Abdurrahman es-Sülemî'den hırka-i irşat almıştır. İrşat makamına yükseldikten sonra memleketine dönerek bir hankah kurmuş, müritlerini çevresine toplamıştır (Nefisî, 1956: 5). O, kemale ermek için türlü çileler çekmiş, kendini ağaçlara bağlamış, kuyulara asmış, nefisini terbiye etmek için Serâhs'ın tuvaletlerini temizlemiştir. Daha sonra Abdülkerim Kuşeyrî ile tanışmış, ikinci irşat hırcasını Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Kassâb'dan almıştır. Hocasının vefatı üzerine tekrar memleketi Meyhene'ye dönmüş, bir tekke kurarak riyazette bulunmuştur (Yazıcı, 1994: 220).

Ebu Said Ebu'l-Hayr, Büyük Selçuklu Devleti'nin erken dönemlerinde İran'da yaşayan büyük mutasavvıflar arasında yer almıştır (Bausani, 1968: 297). Her iki Türk sultanı Gazneli Mahmud ve Tuğrul Bey onu hankahında ziyaret ederek hayır duasını almıştır. Tuğrul Bey, Dandanakan Zaferi öncesinde kardeşi Çağrı Bey'le Ebu Said Ebu'l-Hayr'ı hankahında ziyaret ederek elini öpmüş ve hayır duasını istemiştir. Sadece hayır duayla yetinmeyen Şeyh, Horasan ve Irak'ın idari tasarrufunun Tuğrul Bey'e bırakıldığını söylemiştir (Purgarî ve Hüseyinî, 2010: 31). Köymen'in aktardığına göre; Tuğrul Bey ile Çağrı Bey, büyük sûfi Ebu Said Ebü'l-Hayr'ın desteğini almak üzere Meyhene'ye giderek elini öpmüş ve dergâhında beklemişlerdir. Büyük mutasavvıf kaide ve kuralı gereği bir saat boynunu önüne eğip murakabeye daldıktan sonra Çağrı'ya Horasan'ın, Tuğrul'a Irak'ın verildiğini dile getirmiştir (Köymen, 1976: 21). Selçukluların Ebu Said Ebü'l-Hayr ile münasebetlerinin Tuğrul Bey haricinde de devam ettiği görülmektedir. Tuğrul Bey'in ana bir kardeşi İbrahim Yınal Ebu Said Ebü'l-Hayr'ı ziyaret ettiği gibi Sultan Sencer de, Ebu Said Ebü'l-Hayr'ın hankahının hadimine ziyarette bulunmuştur (Purgarî ve Hüseyinî, 2010: 32). Sûfilerin ibadet ve sülûkleri için özel kaide ve kurallar koyan Ebu Said Ebü'l-Hayr'ı, başta Selçuklu sultanları olmak üzere Nizâmülmülk gibi muktedir vezirler de onun hankahını ziyaret ederek manen desteğini almışlardır (Purgarî ve Hüseyinî, 2010: 35).

Ebu Said Ebü'l-Hayr, aynı zamanda tasavvufun şeriata uygun bir disiplin haline gelmesi için çaba göstermiştir. Onu vefatından sonra Aynü'l-Kudat Hemedânî, Abdülkerim Kuşeyrî, Hâce Abdullah Ensârî, İmam Ahmed Gazali, Şeyh Fethe ve Şeyh Bereke Hemedânî tasavvufu şeriat ve İslam akaidi çizgisine getirmek için çabalamışlar, tasavvufun aslını kitap ve sünnete dört elle sarılmak olarak görmüşlerdir (Câmî, 2015: 336; Ocak, 2002: 127). İmam Gazzâlî'nin “*Şeriat hakikatlerden müteşekkildir. Hakikat ise tamamen şeriattır. Hakikatin temel şeriattır*” şeklinde görüşünü desteklemiştir. Ulema ile sûfiler arasındaki ihtilafı azami ölçüde ortadan kaldırmayı, tasavvufun meşruiyet kazanıp bir disiplin haline gelmesini sağlamışlardır (Siddikî, 2013: 87).

Baba Tâhir-i Uryân

XI. asrın Cibâl bölgesinin meşhur şair, arif ve âlimlerden olan Baba Tâhir-i Uryân, yaşadığı bölgeye nispetle “Meşâyih-i Cibâl”, keşif ve sırlara sahip olmasından dolayı “Evliyâ-ı Mestûr” olarak anılmıştır. Fakat tasavvufta önemli bir yere sahip olup, pir, peder, ata, dede aksakal, mürşid-i kâmil, kalenderlerin reisi anlamlarına gelen “baba” lakabıyla şöhret bulmuş, dünyevi işlerden uzak kaldığı için de çıplak, duru anlamlarına gelen “uryân” lakabıyla da ün kazandığı görülmektedir. Baba Tâhir'in Arapça olarak kaleme aldığı, şiir ve veciz sözleri daha sonraki mutasavvıflar tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. En önemli eseri “*Pehleviyât*” olarak meşhur olup Uryân-ı Hemedânî'nin Gönül Yanıkları anlamına gelen “*Sûhte-i Dil-i Uryân-ı Hemedân*” adlı edebi eseridir. Bunun dışında “*el-Kelimâtü'l-kışâr*”, “*Serencâm*” adlı şiir ve veciz cümlelerden müteşekkil eserleri de bulunmaktadır (Ahmedzâde, 2011: 5; Âzadî ve Âzadî 2014:1-21).

Yürek yakan şiirleriyle halkın gönlüne taht kuran Baba Tâhir-i Uryân'ın ne zaman Hemedân'ın hangi bölgesinde dünyaya geldiği, çocukluğu, nerede nasıl bir eğitim aldığı konusunda fazla bilgi bulunmamaktadır (Gunâbâdî, 1955: 9). Fakat bazı araştırmacılar, akranları ve dönemindeki olayları göz önünde bulundurarak onun 326/937 yılında dünyaya gelip 410/1019 yılında vefat ettiğine dair fikir yürütmüşlerdir (Han, 2011: 151; Âzadî ve Âzadî 2014; 1-21). Bazıları da onun doğum yılını 390-391/1000-1001 yılı, vefat yılını ise 450/1059 olarak göstermişlerdir (Gunâbâdî, 1955: 11). Baba Tâhir'in asla bir yurt ve yuva tutmadığı, Hemedân'ın dağlarının eteklerinde mağaralarda yaşadığı, ev ve barkının insanların gönlü olduğu nakledilmektedir (Han, 2011: 151; Âzadî ve Âzadî 2014; 1-21). Onun hakkında en net bilinen konu ise 447/1055 yılında Tuğrul Bey'le Hemedân'da buluşmasıdır (Han, 2011: 151). Doğum ve vefat tarihinin de bu görüşme yılına göre tahmin edildiği söylenebilir.

Râvendî'nin naklettiğine göre Tuğrul Bey, Hemedân'a gittiğinde şehrin dışında Hadır olarak şöhret kazanan bölgede mutasavvıflar Baba Tâhir, Baba Cafer ve Şeyh Hamşâd ayakta beklerlerken gördü (Gunâbâdî, 1955: 11). Ordu kafilesini durdurarak bineğinden indi, veziri Amîdü'l-Mülk Kündûri ile sûfilere yanına giderek ellerinden öptü. Âşık ve meczup bir şekilde ayakta duran Baba Tâhir, Tuğrul Bey'e: *"Ey Türk! Tanrının kullarına karşı nasıl davranırsın"* dedi. Tuğrul Bey ise: *"Sen nasıl buyurursan"* şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Baba Tâhir: *"Tanrının buyurduğunu yap ki O: adalet ve ihsanı emreder"* (Nahl 16/92) ayetini okuyarak karşılık verdi. Tuğrul Bey ise ağlayarak öyle yapacağını dile getirir. Bunun üzerine Baba Tâhir, Tuğrul Bey'in ellerini tutarak: *"Beni kabul ettin mi"* dedi. Tuğrul Bey ise: *"Evet kabul ettim"* dedi. Ardından Baba Tâhir yıllarca abdest aldığı parmağındaki ibriğin kırık kolunu sultanın parmağına takarak: *"Âlem memleketini bunun gibi senin eline veriyorum ki adalet üzere ol"* diyerek Tuğrul Bey'e nasihatte bulundu. Sultan, ibriğin kırık kolunu aldığı anda içinde muskaların olduğunu gördü. İbriğin kırık kulpunu saklar, savaşlarda parmağına taktı (Râvendî, 1984: 100). Râvendî bu olayı rivayet ettikten sonra Tuğrul Bey hakkında *"Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dininde onun gibi saf ve temiz inançlı bir sultanın geldiği görülmedi"* ifadesini kullanmıştır (Râvendî, 1984: 100; Ocak, 2002: 121-122). Mehmet Altay Köymen bu olaydan bahsederken *"Baba Tâhir-i Uryân parmağındaki yüzüğünü adalet ve sadakatle davranacağını vaat eden Tuğrul Bey'in parmağına taktı"* şeklinde yorumlamaktadır (Köymen, 1976: 21).

Baba Tâhir-ı Uryân ve diğer hem-sohbetleri, Tuğrul Bey'e sadece nasihat etmekle yetinmemişlerdir. Aksine ona halka karşı sert muamele etmemesi konusunda da ikazlarda buldukları görülmektedir. Tuğrul Bey devletinin kuruluş sürecinden itibaren ulemâ ve sûfilere büyük itibar göstermiş, onlarla görüşmek ve nasihatlerine uymayı kendisi için âdeta bir vecibe addetmiştir. Buna benzer uyarıların Tuğrul Bey'in Nişâbur'a girdiği sırada Gaznelilerin Nişâbur Baş kadısı Kadı Said'den geldiği de bilinmektedir. Âlim ve ariflerin Tuğrul Bey'e açık ve net bir şekilde endişelerini dile getirmeleri bazı Oğuz kabilelerinin bıraktıkları yağma ve tahrip faaliyetlerinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim Tuğrul Bey, umum Selçuklulara nispet edilemeyecek bu tür olumsuz eylemleri reddetmekte, âlim ve arifleri temsil eden her iki kesimin liderlerine güven aşulamakta, kendilerinin böyle bir özelliğe sahip olmadıklarını, önerilen nasihatleri yerine getireceğini dile getirmektedir. Ayrıca Râvendî'nin naklettiği bilgilere bakıldığında Tuğrul Bey'in sûfilere gösterdiği saygı, onların sözlerine verdiği değer kadar, Türklerde mevcut "Cihan hâkimiyeti fikri"nin zamanın sûfilerince de bilindiği ve âdeta teşvik edildiği görülmektedir (Ocak, 2002: 122).

Baba Cafer el-Ebherî

Büyük Selçuklu dönemi Hemedân mutasavvıf ve muhaddislerinden olan Ebu Muhammed Cafer b. Muhammed b. Hüseyin el-Ebherî'nin 350/961 yılında memleketi Ebher'de dünyaya geldiği, burada hadis, tarikat ve marifet ilmini tahsil ettiği, daha sonra Hemedân'a yerleşerek birçok talebe yetiştirdiği ve 428/1036 yılında vefat ettiği nakledilmektedir (Damavandî, 2010: 110). Baba Cafer ve

diğer iki arkadaşı Baba Tâhir ve Şeyh Hamşâd'ın temel tasavvuf kaynaklarında yer almamaları, bunların gizli ve zanlı fırkalara mensup olabileceklerini intibayı uyandırıyor da muhaddislerin ondan şeyh ve hadis hafızı olarak söz edip rivayette bulunmaları, bunların şeriata bağlı muhaddis, şair ve keramet sahibi birer arif olduklarını göstermektedir (Sıddık el-Ğammârî el-Hüseynî, 1996: 281; Damavandi, 2010: 107).

Baba Cafer, yirmi iki babdan oluşan, hakiki fakirliği konu edinen, ayet, hadis, şiir ve veciz sözlerle kaleme alınan *Âdâbü'l-Fukerâ* adlı edebi eseriyle bilinmektedir (Damavandi, 2010: 107). O, ayrıca eserinde Cibâl bölgesinin bilinmeyen mutasavvıflarından bahsetmektedir. Farsça ve Arapça şiirlerle veciz ifadelerle yer verdiği gibi, rüya, keramet, feraset ve sema gibi tasavvufi istilâh ve prensiplere önem göstermektedir. “*Kul Allah dışından her şeyden hür olmadığı müddetçe hür olamaz*” şeklinde düşüncelerini somut bir şekilde ortaya koymaktadır. (Damavandi, 2010: 117). Farsçanın Pehlevice lehçesinde kaleme aldığı şiirinde “*beni ucuza sattığından anlaşıldığına göre tüccar olmadığına anlaşır*” ifadesiyle karşısındaki insanın kendisini anlamadığını ima etmektedir. Horasanlı bir adam Baba Cafer'e: “*Şeyhim bana kolayca hakikate ulaşmanın yolunu göster*” dediğinde: “*Tedbirden çık takdire in*” diyerek kadere bağlı kalmayı mutluluğun yolu olarak göstermiştir (Damavandi, 2010: 115).

Rivayet edildiğine göre bir gün Baba Cafer, Baba Tâhir'e gidererek: “*Sen neredesin? Ben dün havas ile Allah'ın kapısında huzur bulduk. Sen yoktun!*” demiştir. Buna Baba Tâhir: “*Doğru söylüyorsun. Sen havasla kapıdaydın. Ben ise içeride ahass (daha has olanlar) içerideydim. Ondan Beni göremedin*” şeklinde cevap vermiştir (Nişâburî, 1971: 244).

Râvendî'nin ifadelerinden Baba Cafer, arkadaşı Baba Tâhir ve Şeyh Hamşâd ile adeta Tuğrul Bey'in mânâ ordusunu teşekkül ettirdikleri, ona ve ordusuna moral vererek büyük zaferlere adım atmalarına manevi destek verdikleri sonucu çıkarılabilir (Râvendî, 1984: 100; Damavandi, 2010: 115). Nitekim Tuğrul Bey ilmin ve ulemânın devleti koruyan bir duvar ve onu ayakta tutan bir direk mesabesinde görerek, ulemânın medeniyetin meşalesi ve ümmetin öncüsü olduğu düşünen, mutasavvıflara saygı ve hürmetin devletin bekası için elzem bulunduğunu idrak etmiş bir sultandır.

Râvendî, *Râhatü's-Südûr* adlı eserinde Baba Cafer'den, Tuğrul Bey'in Hemedân'ı ziyareti sırasında söz etmekte, hatta elini öperek tazim ettiğini öne sürmektedir (Râvendî, 1984: 100; Damavandi, 2010). Ulaştığımız araştırmaların sıkça üzerine durdukları konu ise Tuğrul Bey'in söz konusu mutasavvıfları ziyaret tarihidir. Bazı muasır tarihçiler Râvendî'nin zikrettiği (Râvendî, 1984: 101). Bu ziyaretin saltanat sonrası gerçekleştiği, zira Tuğrul Bey'in Hemedân yolculuğunun 1055 yılında vuku bulduğu ve bu erenlerin dualarıyla önemli zaferler elde ettiğini ileri sürmüşlerdir (Gunâbâdî, 1955: 11). Bazı çağdaş tarihçilerin de Râvendî'nin naklettiği rivayetin 431/1040 yılındaki Dandanakan Zaferi öncesi gerçekleştiğini, zira yapılan hesaplamalarla Baba Cafer Ebherî'nin büyük ihtimalle bu zaferden önce ölmüş olabileceği ihtimalini dillendirmeleri. (Gunâbâdî, 1955: 11). Tuğrul Bey'in Hemedân'a 1055 yılından öncede bir yolculuk yapma olasılığını akla getirmektedir.

Şeyh Hamşâd (Hemşâ)

Hemedân'ın meşhur üç mutasavvıf ve meczuplarından olan Şeyh Hamşâd'ın adı kaynaklarda Râvendî'nin naklettiği Tuğrul Bey'in Hemedân ziyareti sırasında geçmektedir. (Râvendî, 1984: 101; Larî, 2017: 143). Tuğrul Bey'in elini öperek hayır duasını aldığı mutasavvıflar arasında yer alması en az diğer akranları Baba Tâhir ve Baba Cafer kadar makam ve mertebeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Fakat buna rağmen diğer arkadaşları kadar bilinmemesi, ilgili kaynaklarda fazla bilgiye rastlanmamasına ve dolayısıyla kendisi ile ilgili araştırma yapılmasına engel teşkil etmiş olmalıdır.

Hakkında bilinen yegâne olay, Tuğrul Bey'le görüşmesi, onunla tanışarak safında yer alıp manevi destekte bulunmasıdır.

Hâce Abdullah-ı Ensârî

Gazneliler ve Selçuklular döneminde yaşayan ve “Pîr-i Herat” olarak şöhret kazanan âlim, ârif ve şeyh Hâce Abdullah-ı Ensârî, 397/1006 yılında Herat'ta dünyaya gelmiştir (Hidayet, 2006: 34). Ensârî ve Herevî olarak bilinen ve tam künyesi Ebû İsmâil Hâce Abdullah b. Ebû Mansûr el-Ensârî el-Herevî olan, Peygamber Efendimizin ashabından Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin soyuna mensup olduğu rivayet edilmektedir. Onun ailesinin Hz. Osman döneminde Ahnef b. Kays ile Herat bölgesine geldiği zikredilmektedir (Ensârî; 1984: 9; Zehebî, 1988: 10). Hâce Abdullah-ı Ensârî, İlim, irfan ve tasavvufî düşünceleriyle Gazneli-Selçuklu sultanlarını derinden etkilemiştir (Uludağ, 1997: 473). Tuğrul Bey'in veziri Amîdü'l-mülk Kündürî'nin Eş'arîlerle mücadelesi onu psikolojik olarak rahatlatmış ve bu esnada ilmî faaliyetlerine hız vermiştir. 473/1080 yılında görme duyusunu kaybetmesine rağmen ilmî faaliyetlerine talebelerinin yardımıyla devam etmiş, farklı alanlarda eserler bırakarak yüzlerce talebe ve mürit yetiştirmiştir. Tasavvufta Ebû Saîd Ebû'l-Hayr ve Ebû'l-Hasan Harakânî'den çok etkilenen Ensârî, sema gösterileri düzenlemiş ve şiirler yazmıştır. Hanbelî mezhebine bağlı olan Ensârî, Eş'arîler ile kelim usulünü kabul eden Hanefî ve Şâfiî âlimleri şiddetle tenkit etmiştir. Münâcât ve ilahileriyle meşhur olan Ensârî, başta *Tabakâtı's- Sûfiye* ve *Kitâbü Menâzili's-Sâirîn* adlı eserleri olmak üzere birçok eser kaleme almış ve nice talebeler yetiştirerek 481/1088 yılında vefat etmiştir (Ensârî, 1988: 1).

Abdülkerim el-Kuşeyrî

Tuğrul Bey döneminin önemli mutasavvıflarından biri de şüphesiz Abdülkerim el-Kuşeyrî'dir. Kuşeyrî, şeriat ve tarikatı birleştirerek ve aradaki farklılıkları ortadan kaldırarak kaleme aldığı *Risâle* adlı eserinde tasavvufun ilkeleri, ayin, cezbe ve ısrar hakikate kavuşulacağı üzerine durmuştur (Purgarî ve Hüseyinî, 2010: 34). Şâfiî fakihî, Eş'ârî kelamcısı ve Horasan mutasavvıflarının üstadı İmam Ebû'l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik b. Talha b. Muhammed el-Kuşeyrî en-Nîşâburî, 376/986 yılında Nîşâbur'un Üstivâ bölgesinde dünyaya gelmiştir (Zehebî, 1984: XIX, 10). Ebû Bekir Muhammed et-Tûsî'den Şâfiî fikhını öğrenen Kuşeyrî dönemin meşhur kelamcısı İbn Fûrek'ten Eş'arî kelimasını tahsil etmiştir. Hocası İbn Fûrek'in vefatı üzerine Ebû İshâk el-İsferâyînî'nin yanına gitmiş, ardından Ebû Ali Dekkâk'ın sohbetine katılarak Eş'arî kelamı üzerine çalışmaya devam etmiştir. Bir müddet sonra üstadı Ebû Ali ed-Dekkâk'ın kızıyla evlenerek medresesinde ders vermeye başlamıştır. Kuşeyrî, tasavvufta Ebu'l-Hasan Harakânî'yi rehber edindiğini: “*Onun ziyaretine gittiğimde tesirinde kalarak dilim tutuldu*” şeklinde dile getirmiştir. (Uludağ, 2002: 93). Sûfilîğin barsam hastalığına (kalp ile göğüs arasında olan iltihap) benzediğini, başlangıcının hezeyanlı olup sonunun sükûnete bırakacağını, bu ikisini yakalayan kişinin hidayete kavuşacağını dile getirerek sûfilîği ilginç bir benzetme ile tarif etmiştir.

Kuşeyrî'nin risalesi ve mektuplarından gördüğümüz kadarıyla birkaç kez Tuğrul Bey ile görüştüğü anlaşılmaktadır. Nîşâbur yönetimi Gaznelilerden Selçuklulara geçince birçok Eş'arî kelamcısı gibi Kuşeyrî de Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in Mu'tezilî veziri Amîdü'l-mülk Kündürî'nin Mu'tezilî politikasının altında ezilmiştir. Kündürî'nin bulunduğu konumun siyasi gücünü de kullanarak muhaliflerine karşı giriştiği sindirme politikası Eş'arîlerin büyüklerinden olan ve o dönemde Nîşâbur'da ikamet etmekte olan Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî ve diğer âlimleri sıkıntıya sokmuştur. İşlerin büyümesi üzerine içlerinde İmâm Kuşeyrî'nin de bulunduğu Eş'arî topluluğu, Tuğrul Bey'in huzuruna gelerek Sultanla görüşüp, kendilerine yapılan haksız uygulamanın kaldırılmasını istemişlerdi. Tuğrul Bey'le yapılan görüşme netice vermemiş, Sultan Eş'arîler hakkında yanlış bilgilendirildiği için, Kuşeyrî'nin başkanlığında gelenlerin isteklerini reddetmiştir. Bunun

üzerine İmâm Kuşeyrî, bu yanlışlığı düzeltmek ve yapılan hareketin yersizliğini anlatmak gayesi ile bir risale kaleme almıştır (Ocak, 2002: 88-89).

Kuşeyrî, Vezir Kündürî'nin yaptığı baskı ve eziyetlere rağmen Tuğrul Bey'i sorumlu tutmamış, onun Eş'ariler hakkında yanlış bilgilendirildiği için kendilerinin isteklerini reddettiğini mektubunda da dile getirmiştir. Kuşeyrî 455 /1063 senesinde Nişabur'da yaşanan olayları anlattığı ve Eş'arî'yi savunup onun faziletlerinden bahsettiği mektubunun devamında Tuğrul Bey'in ömrüne dua etmektedir. Onun sünneti ihya eden birisi olduğunu ve onunla birlikte bidatçilerden hiç bir grubun ortada kalmadığını, fakat daha sonraları onun meclisinde bulunan bazı yanlış fikirli insanların Eş'arî'nin kitaplarında olmadığı halde birtakım sözleri Eş'arî'ye isnat ederek Tuğrul Bey'e bildirdiklerini, dolayısıyla da Eş'arî'yi Sultanın gözünde kötü bir kimse olarak tanıttıklarını anlatmaktadır. Kendilerinin Sultanın yüce meclisine giderek Eş'arî konusundaki bu isnat edilen şeylerin Eş'arî tarafından söylenmediği, onun eserlerinde Sünnet'e muhalif şeylerin bulunmadığını belirttiğini, Sultanın ise: *"Biz eserlerinde bu yanlış fikirleri söyleyen Eş'arî'ye lânet ediyoruz. Eğer o bunları söylememişse, bizim yaptıklarımızdan sana bir şey yok, yaptığımız şeyden sana bir zarar ulaşmıyor"* şeklinde cevap verdiğini, kendisinin ise cevaben; *"Eş'arî benim anlattığım insandır, o asrında mezhep konusunda tek şahıstır"* şeklinde Eş'arî'yi savunup *"ehli kible nasıl tekfir edilir?"* diye sorduğunu anlatmaktadır. Ancak Kündürî'nin etkisinde kalan Tuğrul Bey'in vezirini tercih ederek Kuşeyrî başkanlığında gelen heyetin taleplerine müspet bir cevap vermediğini de kaydetmektedir (Ocak, 2002: 89-90).

Yaşanan bu hadiseler üzerine Kuşeyrî, Nişabur'u terk ederek Bağdat'a yerleşmiş, 456/1064 yılında Kündürî'nin vefatı üzerine tekrar Nişabur'a dönerek ders vermeye başlamıştır. Tasavvufu Ehl-i Sünnete uygun bir şekilde yaşamaya çalışan Kuşeyrî, semayı savunmuş, zaviyesinde mürit ve talebeleriyle sohbet meclisleri düzenlemiştir. Başlangıçta Ebû Saîd Ebu'l-Hayr'ın aleyhinde olan Kuşeyrî, sonradan onun kerametlerini görünce ona karşı saygılı olmaya çalışmıştır. Kısacası hem Gazneli ve hem de Selçuklu dönemine şahit olan Kuşeyrî, tasavvufu taklitçilikten ziyade ilmin ışığında şeriata uygun bir şekilde yaşamaya çalışmıştır (Sıddıkî, 2013; 87). Tefsir, kelim ve tasavvuf alanlarında, *et-Teysir fi İlmi't-Tefsir*, *Risâletü'l-Kuşeyriyye* ve *Letâifü'l-İşâret* gibi eserlerini yazarak birçok talebe yetiştirmiştir. Gazneli-Selçuklu dönemine kelâmî ve tasavvufî düşünceleriyle damga vuran Kuşeyrî, 465/1072 yılında vefat etmiştir (Zehebî, 1984: XVII, 10).

Tuğrul Bey'in iktidarı döneminde Selçukluların İslâm âleminin liderliğini ele almalarıyla birlikte siyasi birlik temin edildiği ve Sünnî İslâm'a muarız olan Şîî Fâtımîlere karşı üstünlük kurulduğu için, Selçuklu Sultanları bu halin devamı hususunda gerekli gayretleri göstermişlerdir. Bu çabada en büyük destek ulemeden ve sûfilerden gelmiştir. Dönemin mutasavvıfları insanları ibadete, ihlâsa ve birliğe çağırmışlar, Tuğrul Bey de bu hususlarından dolayı sûfilere korumuş ve onlara destek olmuştur. Hem âlim hem de ârif hüviyetine sahip sûfiler sayesinde birlik ve dayanışma oluşmuş, bu da toplumdaki içtimaî ahengin yanında, sûfilere toplumda önemli bir mevki kazandırmıştır. Sûfiler elde ettikleri bu statülerini devletin dini siyasetine uygun olarak kargaşa ve fikrî anarşiye karşı Selçukluları destekleyerek kullanmışlardır. Bu açıdan Tuğrul Bey'in birçok mutasavvıfla görüşüp onların toplum ve halk üzerindeki yatıştırıcı ve teskin edici etkilerinden istifade etmesi gayet tabiidir.

Tuğrul Bey dönemi Selçuklu toprakları kitap ve sünnete sıkı sıkıya bağlı, Ehl-i Sünnet çizgisinden şaşmayan birçok mutasavvıfın yaşadığı ve yetiştiği bölgeler olmuştur. Bu dönemde yaşadığını bildiğimiz ancak Tuğrul Bey'le bizzat temas kurup kurmadığı bilgisine ulaşamadığımız Tuğrul Bey dönemi ve sonraki yüzyılda ilmi ve irfanlarıyla Selçuklu Devleti'ni aydınlatan birçok âlim ve arifler mevcuttur. Tuğrul Bey, dönemin önemli âlimi ve sûfisi Ebu Abdurrahman es-Sülemî (ö. 1021), büyük hadis âlimi Ebu Bekir el-Beyhakî (ö.1065), Kuşeyrî'nin hocası ve 405/1014 yılı Nişabur

kadısı büyük âlim Ebu Ali ed-Dekkâk (ö.1015), Hindistan'da yetişen büyük sûfilerden Ebu Hasan Ali b. Osman el-Hucvîrî (ö.1072), Nizamiye Medresesi'nin ilk müderrisi olan Ebu İshak eş-Şirazi (ö.1083), Kuşeyrî çizgisiyle devam eden, şerî ölçülere uygun ve onlarla çelişmeyen tasavvuf anlayışıyla bilinen Kuşeyrî'nin öğrencisi Ebu Ali el-Fâamedî (ö.1084), Nîşâbur Medresesi müderrisi ve ilim ve irfanda İmam Muhammed Gazzâlî (ö.1111)'yi etkileyen İmamul-Harameyn el-Cüveynî (ö.1085), Selçuklular devrinde Ebu Ali ed-Dakkâk ve es-Sülemî gibi büyük sûflerin yanında yetişen, aynı zamanda Şâfîî âlimi olan Abdurrahman ed-Davudî (ö.1075), Ebu İshak eş-Şirazi'nin en büyük öğrencilerinden Ebu'l-Kasım el-Askerî (ö. 1080) gibi birçok mutasavvıfla muhtemelen defalarca görüşmüş olmalıdır (Ocak, 2002: 122-130; Purgarî ve Hüseyinî, 2010: 42). Dönemin kaynaklarında zikrettiğimiz bu sûfilerle Tuğrul Bey'in görüştüğüne dair herhangi bir bilgi olmaması veya bize kadar ulaşmaması onların sultanla bir münasebetinin olmadığını göstermez. Vele ki Baba Cafer, Baba Hamşâd gibi o dönemde çok meşhur olmayan sûfilerle görüşüp de zikredilen ve dönemde meşhur olan mutasavvıfları ihmal etmesi tabii ki düşünülemez.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucu Sultanı Tuğrul Bey, dindar, vefakâr ve samimi bir Müslüman sultan olduğu için kendisi gibi Ehl-i Sünnet müdafii ve gaza ve fetihleriyle ün kazanan Gazneli Mahmud döneminde Gaznelilere karşı önemli bir mücadeleye girmedeği görülmektedir. Fakat Sultan Mahmud'un vefatından kısa bir süre sonra Gaznelilerin başına geçen Sultan Mesud'un işret meclisleriyle uğraşp dini değerlerden uzak kalması, mutasavvıfların Tuğrul Bey liderliğindeki Selçukluları desteklemesiyle bir nevi bölge halkının teveccühü Selçuklu Türkmenlerine kaymış, meşruiyeti de sağlayarak İslam'ın sancaktarlığını üstlenmeye başlamışlardır. Tuğrul Bey de bu mesuliyeti uhdesine almadan önce yönetmeye aday olduğu bölgelerin manevî liderleri sayılan mutasavvıflarla görüşerek, Selçuklu Devleti'nin bağımsızlığını ilan etme zeminini aramıştır. Bu doğrultuda Horasan'ın piri Ebu Said Ebu'l-Hayr ile görüşerek onun hayır duasıyla, Horasan hâkimiyetinin Selçuklulara verildiğinin manevî müjdesini de aldıktan sonra Dandanakan Savaşının yapıldığı sefere çıkmıştır. Ardından İran'ın manevî liderleri, keramet, özlü şiir ve kelimeleriyle Hemedan'da ikamet eden Baba Tâhr-i Uryân, Baba Cafer ve Şeyh Hamşâd'ı ziyaret ederek onların maddi ve manevî güçlerinden faydalanmayı düşündüğü görülmektedir.

Toplumunu kavga, çatışma ve şiddetten uzak, huzur ve sükûnete davet eden mutasavvıflar Selçuklu sultanının yanında yer alarak, onların Horasan ve İran bölgelerine önemli bir çatışma yaşamaksızın kısa sürede hâkim olmalarını sağlamışlardır. Tuğrul Bey'in Nîşâbur'a girmesi bunun tipik örneğini teşkil etmektedir. Bu sonuca göre mutasavvıflar, Tuğrul Bey'i sadece manevî açıdan değil, fiilen kendilerine bağlı toplulukların da Selçukluların yanında yer almalarını veya karşı çıkmamalarını sağlamıştır. Mutasavvıflar adeta Selçuklu Devleti ile halk arasında bir köprü görevi görmüşlerdir. Tuğrul Bey'in mutasavvıflarla bu olumlu münasebetleri sadece Horasan ve İran'ın fethiyle sınırlı kalmamış, Horasan erenlerinin sayesinde Anadolu da tam bir Türk yurdu haline gelmiştir. Ayrıca tasavvuf, Selçuklular döneminde yeni bir boyut kazanmıştır. Daha önceki dönemlerde meşruiyeti tartışılan tasavvuf, bu dönemde Kuşeyrî ve Gazzâlî gibi âlimlerin çabaları sonucunda bir disiplin haline gelmiş, kitap ve sünnet çizgisinde hakikate giden bireysel bir çaba olarak tanımlanmıştır. Bu tarifi ruhuna uygun olarak sûfilerle âlimler arasındaki ihtilaf da bertaraf edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmedzâde, N. (2011). *Tashih-i Kelimât-ı Kısâr-ı Baba Tâhir-i Uryân*, Tahran Üniversitesi Edebi ve Beşeri Bilimler Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Tahran.
- Âzadî, A. R. ve Âzadî, M. (2014). “Be Dünbâl-ı Manâ-i Vahid Der İbarât-ı Kesir, Nigah-i Enderhem Metni Be Dû Beytihây-i Baba Tâhir ve Kelimât-ı Kısâr-ı O”, *Neşriye-i Sabık Danişkede-i Edebiyat-ı Danişgah-ı Tebriz*, (299) 1-21.
- Bausani, A. (1968). *Religion In The Seljuq Period*, Edt. A. Boyle. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beyhakî E. (1040). *Târîh-i Beyhakî*, nşr: Said Nefisi, Tahran. Ez İntişârât-ı Kitâbhân-i Sanâyî.
- Câmî, N. (2015). *Nafahatü'l-Üns Min Hadaratü'l-Kuds*. Tahran: Sûhen.
- Cüzcânî, M. (1962). *Tabakât-ı Nâsırî, I*. Abdülhay Habîbî Kandeherî, Kâbil: Puhoney.
- Damavandi, M. (2010). Baba Cafer-i Ebherî, Arif-i Gümnâm-ı Mıntıka-ı Cibal ve Âdâbü'l-Fukerây-i vey. *Du Fasılânâme-i İlmî Puzûhiş-i Edebiyat-ı İrfânî Danişgâh-ı ez-Zehrâ, 1* (2), 106-123.
- Ensârî, A. (1988). *Kitâbü Menâzili'-Sâirîn*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbü'l-İlmiye.
- Ensârî, A. (1962). *Tabakâtü's-Süfîye*. Edt. Abdülhey Habîbî, Kâbil: Kâbil Devlet Basımevi.
- Gunâbâdî, M. (1955). *Tevzih-i Şerh-i Fârisi Ber Kelimât-ı Kısâr-ı Şeyh-i Ecel Baba Tâhir-i Uryân*. Tahran: Salih Hüseyiniye Emir Süleymanî Yayınları.
- Han, M. (2011). Girayış-i Sûfiyâne ve İrafânî Der Eşâr-ı Faris-i Devre-i Selcûkiyân. *II. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Araştırması Sempozyumu, Selçuklularda Bilim ve Düşünce*, Editörler: Mustafa Demirci, Ali Temizel, Mehmet Ali Hacıgökmen, Sefer Solmaz, Bildiriler, Konya, 19-21.
- Hidâyet. M. (2006). *Tezkire-i Rıyazu'l-Ârifîn*. tsh: Ebü'l-Kâsım Râdpar ve Gita Aşiderî, Tahran. Puzişişgâh-ı Ulûm-ı İnsânî ve Mutalaât-ı Ferhengî.
- Lari, R. (2017). “*Tekmile-i Nafahatü'l-Üns*”. tsh: Mahmud Âbidî, Tahran. Miras-ı Mektep.
- Kitapçı, Z. (1994). “Asrın Olayı Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Halife El-Kâim'in Kızı Seyyide İle Evlenmesi ve Bazı Tarihi Gerçekler,” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, I, 14-42.
- Köymen, M. (1976). *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nefisi, S. (1956). *Suhenân-ı Manzûm-ı Ebû Saîd Ebü'l-Hayr*. Tahran. İntişârât-ı Kitâbhâne-i Şems.
- Nizâmülmülk, H. (1968). *Siyerü'l-Mülûk*. Tahran: Benigah-i Neşr-i Kitap ve Tercüme.
- Nişâburî, Z. (1953). *Selçûknâme, Zeyl-i Selçûknâme Ebu Hamid Muhammed b. İbrahim*. Tahran: Kelâle Hâver.
- Nişâburî, N. (1971). *Garâyibü'l-Ku'rân ve Regâyibü'l-Furkân, III*, . thk. Zekeriya Hameyrât, Beyrut: DKİ.
- Nuzderî, İ. (2000). Selcûkiyân ve Sûfiyân. *Mecelle-i Puzişiş-i İnsânî, 1* (2), s. 209-214.
- Ocak, A. (2009). Dinî, İlmî, Fikrî ve Tasavvufî Hayat. Dinî ve İlmî Hayat. İstanbul. *TDV, XXXVI*, s, 375-377.
- Ocak, A. (2002). *Selçukluların Dini Siyaseti (1040-1092)*. İstanbul: Tarih ve Taabiat Vakfı.
- Purgarî, S. ve Hüseyinî, M. (2010). Tasavvuf ve Peyamedhay-i İçtimâi Ân Der Devre-i Selcûkiyân. *Târîh Der Âyine-i Puzişiş*, 7 (3) s, 29-48.
- Râvendî, M. (1954). *Râhatü's-Südûr ve Âyetü's-Sürûr Der Târîh-i Âl-i Selcûk*. tsh: Muhammed İkbâl ve Mücteba Minovî. Tahran: Emir Kebir Yayınları.
- Sıddık el-Ğammârî el-Hüseyinî, A. (1996). *El-Müdâavî Li'l-İle'li'l-Câmii's-Sağir ve Şerh'il-Münâvî*. Kahire: Dârü'l-Kütüb.
- Sıddikî, N. (2013). Ciryânhay-i Tefekkür ve Endişe-i İrafânî Der Asr-ı Selcûkî. *Mutalaat-ı Tarih-i Ferhengi Puzişişnâme-i Ecümen-i İrani Tarih*, 3 (9), s, 49-67.
- Sümer, F. (2012). Tuğrul Bey”, *TDV, XLI*, İstanbul. 344-346.
- Şebânkâreyî, M. (1984). *Mecma'u'l-Ensâb II*. Tahran: Emir Kebir Yayınları.

- Turan, O. (1969). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Uludağ, S. (2002). Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin. *DİA*, XXVI, İstanbul. s.473-475.
- Uludağ, S. (1997). Herevî, Hâce Abdullah. *DİA*, XVII, İstanbul. s. 222-224.
- Yazıcı, T. (1991). Baba Tâhir-i Uryân. *DİA*, IV, İstanbul. s. 370-371.
- Yazıcı, T. (1994). Ebû Saîd Ebü'l-Hayr. *DİA*, X, 1994, İstanbul. s. 220.
- Zehebî, Ş. (1984). *Siyerü 'Alami'n-Nübelâ*, XVII. nşr: Şuayb el-Arnâvut ve Muhammed el-Araksusî, Beyrut. Müessesetü'r-Risale.

EXTENDED ABSTRACT

Sufism, in the 11th century, has become an important discipline that invites people to tolerance and humility away from violence in a period when sectarian conflicts have become violent. The Turks accepted Islam with the suggestion of the Sufi emeralds, which are also called the smiling faces of Islam. The Seljuks, who possess the aforementioned qualification and nature of Sufism, tried to establish good relations with the Sufis who hosted the communities by following a policy based on the People of the Sun, against the invitation of Fatimî and İsmâîlî. Accordingly, Tughril Bey and Chaghri Bey visited the influential Sufis in the Khorasan region and received their good prayers. In this context, Tughril Bey visited three famous Sufis Baba Tâhir-i Uryân, Baba Jafar and Shaikh Hamshad in Hemedân and kissed them. Tuğrul Bey also visited his famous Sufi Abu Said Abu'l-Hayr with his brother Chaghri Bey and took the prayer and blessings. Then Sheikh Abu Said stated that he donated Horasan and Iraq to Tuğrul Bey and his brother. Considering these developments during the establishment phase of the Seljuks, Tughril Bey's relations with Sufis were revised and it was observed that such a study was not done in Persian, Turkish and Arabic studies. It was essential to eliminate this deficiency and to write relations with the Khorasan clans of the founding sultan of the Seljuks, based on the importance of the subject.

Although it is strong that Tughril Bey met with Abu Said Abu-Hayr before the Dandanakan in the Meyene region, there are also those who claim that this meeting took place after the Dandanakan Victory. One of the Sufis, whom Tughril Bey met after the Dandanakan Victory and that Râvendî conveyed for the first time, was Father Tâhir-i Uryân, who left his mark with the knowledge and wisdom. According to the report, Tuğrul Bey visited the three Shaikh Baba Tâhir-i Uryân, Baba Jafar and Shaikh Hamshad, who made a reputation when he went to Hemedan in 447/1055 and listened to his advice. The Iranian researchers Salih Purgârî and Seyid Murteza Huseynî, who based on Râvendî, also suggest that Tughril Bey went to Hemedan in 447/1055 and met the aforementioned Sufis. In a nutshell, according to the order of the subject narrated by Râvendî, it is certain that Tughril Bey met with Baba Tâhir-i Uryân, Baba Jafar and Shaikh Hamshad and met with Abu Said Ebu'l-Khayr before Dandanakan.

It is seen that the founding Sultan of the Great Seljuk State, Tughril Bey, was a religious, loyal and sincere Muslim sultan, and he did not consider it difficult to go into fierce clashes against Ghaznavids during the time of Gazneli Mahmud, who gained fame with his people and conquests. However, the fact that Sultan Mesud, who became the head of the Ghaznavids shortly after the death of Sultan Mahmud, was away from religious values and led the Seljuks to assume the sanctuary of Islam under the leadership of Tughril Bey. Tughril Bey also sought the grounds to declare the independence of the Seljuk State without shedding blood, by meeting with the Sufis, who are considered to be the spiritual leaders of the regions they are candidates to manage before taking this responsibility. In this direction, after the meeting of Horasan, Abu Said Abu-Khayr, after receiving his prayer, he turned to the Dandanakan Victory. Then, the spiritual leaders of Iran visited Baba Tâhir-i Uryân, Baba Cafer and Sheikh Hamşad, who resided in Hemedan with their miracles, poems and words, and benefited from their material and spiritual powers.

The Sufis, who invited the society to a peace and tranquility away from fighting, conflict and violence took the side of the Seljuk sultan and made them, dominate in the Khorasan and Iran regions in a short time without conflict. The introduction of Tuğrul Bey to Nişâbur is a typical example of this. According to this result, Sufis Tughril Bey ensured that the communities that were not only spiritually but also in their ranks and who were affiliated with them also stood by the Seljuks and did not oppose it. Sufis, the Sufis served as a bridge between the Seljuk State and the people. As it is seen in the following years, Tughril Bey's positive relations with Sufis were not only limited to the conquest of Khorasan and Iran, and thanks to the Horasan saints, Anatolia became a complete Turkish homeland. In addition, Sufism gained a new dimension during the Seljuk period. Sufism, whose legitimacy was discussed in previous periods, became a discipline as a result of the efforts of scholars such as Qushayrî and Ghazzali, and it was defined as an individual effort to the truth. In accordance with the spirit of this recipe, the conflict between Sufis and scholars was also eliminated.